

РОЗДІЛ І. ПИТАННЯ ПОРІВНЯЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ

УДК 37.013.74(410)

К. В. Гаращук

Житомирський державний університет
імені Івана Франка

БРИТАНСЬКИЙ ДОСВІД ДИВЕРСИФІКАЦІЇ ТИПІВ СЕРЕДНЬОЇ ШКОЛИ НА ЗАСАДАХ ПОЄДНАННЯ НАЧАЛ РИНКОВО ОРІЄНТОВАНОЇ ТА СОЦІАЛЬНО ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ

У статті з'ясовано теоретичні засади та результати реалізації структурних реформ у системі загальної середньої освіти сучасної Великої Британії; представлено основні характеристики неолейбористської освітньої політики; виявлено змістові та процесуальні особливості діяльності нових типів (спеціалізовані школи, міські академії, школи-маяки, Зони освітньої дії) загальноосвітньої середньої школи сучасної Великої Британії, створених у процесі диверсифікації освітньої системи; охарактеризовано суттєві структурні перетворення на всіх рівнях функціонування системи загальної середньої освіти Великої Британії (Англії).

Ключові слова: Велика Британія, система загальної середньої освіти, структурна реформа, неолейбористи, спеціалізація, школи-маяки, міські навчальні центри, соціальне включення, диверсифікація.

Постановка проблеми. Стійкий інтерес до досвіду реформ системи загальної середньої освіти Великої Британії пов'язаний насамперед із тим, що активні й послідовні зміни цієї системи призвели до суттєвого покращення якості її діяльності. Структурні реформи, які відбувалися у шкільництві Великої Британії в кінці ХХ – на початку ХХІ ст., мали неперервний характер, продовжувалися протягом кількох політичних циклів, що дозволило забезпечити їх послідовність і ефективність. У своєму дослідженні ми обмежилися періодом кінця 90-х рр. ХХ – початку ХХІ ст., пов'язаним із політичними циклами правління неолейбористських урядів Т. Блера (1997–2008 рр.). Наявний потужний потенціал творчого використання британського досвіду структурних реформ у процесі подальшого розвитку системи загальної середньої освіти в Україні зумовлює актуальність нашого дослідження.

Аналіз актуальних досліджень. Особливості розвитку системи загальної середньої освіти у Великій Британії активно вивчаються сучасними науковцями (Г. Бутенко [1], І. Іванюк [2], О. Лещинський [3], О. Локшина [4], А. Мисюк [5], А. Сбруєва [7] та ін.). Українська дослідниця А. Сбруєва [6] вважає основоположними такі характеристики (принципи й механізми) освітньої політики за часів лейбористських урядів Т. Блера:

Основні характеристики неолейбористської освітньої політики

Принципи освітніх реформ	Механізми освітніх реформ
Амбіційні стандарти	<ol style="list-style-type: none"> 1. Високий рівень стандартів, що визначається національними навчальними програмами 2. Національне тестування у віці 7, 11, 14, 16 років 3. Детальні методичні рекомендації для вчителів, побудовані з урахуванням кращого досвіду викладання 4. Національні тести світового рівня
Децентралізація відповідальності	<ol style="list-style-type: none"> 1. Автономний шкільний менеджмент 2. Право школи на самостійний контроль свого бюджету та менеджмент персоналу 3. Фінансування школи відповідно до кількості учнів 4. Вільний вибір школи батьками учнів
Високий рівень інформованості суспільства про результати діяльності шкіл	<ol style="list-style-type: none"> 1. Національна звітність за індивідуальні досягнення учнів 2. Аналіз результатів національного тестування учнів 3. Урахування річних показників шкіл при визначенні рівня її автономності 4. Порівняння з результатами діяльності інших шкіл, що мають аналогічний контингент 5. Визначення цільових показників на рівні школи та навчального округу
Звітність	<ol style="list-style-type: none"> 1. Національна незалежна інспекція шкіл та навчальних округів 2. Інспектування кожної школи раз на 2 – 6 років залежно від якості річних показників 3. Публікація доповідей інспекції шкіл у національній пресі 4. Щорічна публікація результатів діяльності шкіл та їх цільових показників

Мета статті – визначення специфічних особливостей, характерних для етапу так званого «третього шляху».

Виклад основного матеріалу. Освітня політика неолейбористів, які були при владі у згаданий період, характеризувалася розвитком глобалізаційних процесів, економіки знань та інформаційного суспільства. Глобалізаційні виклики, що посилювалися на початку XXI ст., зумовили продовження неолейбористами ринкового курсу освітніх реформ, започаткованого їх консервативними попередниками.

Зважаючи на такий політико-економічний контекст розвитку освітньої системи, неолейбористи змушені були визначитися між двома британськими освітньо-політичними традиціями другої половини XX ст.: забезпечення рівних можливостей і децентралізація освітньої системи, або розвиток освітнього вибору та її централізація. Відмежовуючись від

політики попередніх лейбористських урядів, неолейбористи обрали другий варіант, що, за визначенням К. Джоунса, передбачав, такі орієнтири:

- розвиток освіти відповідно до законів ринкової економіки та в її інтересах. У таких умовах діяльність Міністерства освіти розглядалася як реалізація нового національного імператива інвестування в майбутнє національного економічного процвітання;

- усвідомлення неможливості суттєвого зростання витрат держави на соціальну сферу (в умовах розвитку вільного ринку) й одночасне прагнення дотриматись ідей соціальної рівності зумовили реалізацію принципу «селективного універсалізму», який передбачав спрямування нових інвестицій на задоволення потреб найбідніших груп населення;

- реалізація принципу конкурентної боротьби між навчальними закладами в рамках державного освітнього сектору; запровадження квазіринкових механізмів підвищення якості, ефективності та продуктивності освіти. Такі механізми означали розвиток можливостей освітнього вибору в межах глибоко диверсифікованої системи середньої освіти. Проявом принципу «селективного універсалізму» в цьому контексті стала доступність середньої освіти для всіх соціальних груп. Однак структурування цієї освіти на численні типи навчальних закладів, що давали різні дипломи та кваліфікації, уможлилювали принципово відмінний результат, залежний значною мірою від соціального походження учня;

- віра в конкуренцію – рушійну силу змін. Маючи такі якості, бізнесові структури повинні відігравати суттєву роль у розвитку соціальної сфери в цілому й освіти зокрема [8, 143–145].

Ідеологічні орієнтири нової влади визначили спрямування законодавчих актів цієї доби, зокрема першого з них – Закону «Про шкільні стандарти та навчальні плани» (1998 р.) (School Standards and Frameworks Act). Цим документом було визначено збереження таких знакових характеристик ринково-орієнтованої та результато-центрованої освітньої політики:

- національне тестування;
- публікація в національній пресі порівняльних таблиць результатів зовнішнього тестування учнів (якості роботи навчальних закладів);
- національні навчальні плани;
- місцевий менеджмент шкіл.

Подальші проекти та програми реформ (Green Papers, Plans, Toolkits), законодавчі акти (White Papers, Bills) розвивали ідеї результато-центрованої освітньої системи, що забезпечувала «соціальне залучення» (social inclusion)

до середньої освіти всіх дітей. Це такі документи: «Учителі зустрічають виклики змін» (1998), «Школи, що досягають успіху: піднімати стандарти, сприяти диверсифікації, досягати успіху» (2001), «Успішні школи» (2001), «Розширення можливостей, підвищення стандартів» (2002), «Кожна дитина має значення» (2003), «П'ятирічна стратегія для дітей та учнів» (2004), «Освіта та професійні навички» (2005), «Більш високі стандарти та кращі школи для всіх» (2005), «План для дітей: побудова кращого майбутнього» (2007), «Забезпечимо високу якість освіти для всіх – стратегія розвитку школи: підвищення стандартів, підтримка шкіл» (2008), «Національний виклик – рекомендації для шкіл та органів місцевої влади» (2008).

У структурних реформах системи середньої освіти, що здійснювалися неолейбористами протягом першого періоду знаходження при владі (1997–2001 рр.), важливе місце посіла програма «Висока якість освіти в містах» (Excellence in Cities), розпочата владою в 1999-му році. Ця програма була спрямована на поліпшення освітніх можливостей для дітей з економічно занедбаних районів і включила такі напрями:

– *Обдаровані й талановиті (Gifted and Talented)*: розробка й запровадження спеціалізованих навчальних програм для 10% найбільш обдарованих і талановитих дітей;

– *Усунення бар'єрів, що перешкоджають навчанню*: запровадження в кожній школі посади консультанта (Learning Mentor), який би піклувався про життя дітей за межами школи, сприяв усуненню перешкод, що заважають їх навчанню;

– *Програма підтримки позитивної поведінки учнів (Behaviour Improvement Programme)*: створення у школах спеціальних структур (Learning Support Units) для боротьби зі шкільним насильством без виключення важковиховуваних учнів зі школи;

– *Школи-маяки (Beacon Schools)*: поширення досвіду кращих учителів та шкіл, створення на базі ефективних шкіл можливостей для професійного вдосконалення вчителів інших навчальних закладів;

– *Спеціалізовані школи (Specialist schools)*: поширення досвіду кращих спеціалізованих шкіл країни в навчальних закладах, що знаходяться у складних соціально-економічних районах;

– *Міські навчальні центри (City Learning Centres)*: використання технічних і навчальних можливостей середніх шкіл для надання освітніх послуг усім бажаючим у межах даної комуни не тільки в шкільний час, а й у вечірній, недільні та святкові дні;

– *Зони освітньої дії* (Education Action Zones): об'єднання шкіл, що обслуговують складні соціально-економічні райони в мережі для кооперації навчальних закладів і координації всіх соціальних послуг на даній території.

Другий період правління неолейбористів (2001–2004 рр.) став часом подальших структурних реформ у системі середньої освіти. Провідними їх напрямками було визначено такі:

- підтримка та розвиток кожною школою її особливої місії (*distinctive mission*), що насамперед передбачало розвиток спеціалізованих шкіл;
- здійснення подальшої диверсифікації шкіл шляхом розвитку Міських Академій і збільшення кількості релігійних шкіл різної конфесійної спрямованості;
- розвиток автономного фінансового менеджменту шкіл, надання більшої фінансової свободи, передусім, успішним школам;
- уведення нових професійно-орієнтованих навчальних планів для учнів, починаючи з 14-річного віку, що передбачають розширення можливостей проходження учнівства на промислових підприємствах [10, 5].

На початку третього періоду перебування неолейбористів при владі (2005–2009 рр.) у документі «Британія вперед, а не назад» (2005 р.) були визначені такі пріоритети розвитку шкільництва: «Наш план на сучасному етапі передбачає адаптування системи освіти до індивідуальних потреб кожного учня, подальший розвиток навчальних досягнень учнів за підтримки як учителів, допоміжного персоналу школи, так і батьків... Персоналізація навчання, створення спеціалізованих шкіл, гарантія місця в шостому класі старшої середньої школи для кожного учня, розвиток учнівства як форми професійного навчання, створення можливості отримання вищої освіти високої якості для всіх. Ми чітко заявляємо: кожна дитина має право на хорошу освіту, але жодна дитина не має права перешкоджати освіті інших дітей [9, 30].

Тотальна «спеціалізація» мала стати провідним напрямом у структурних реформах середньої школи: «Ми хочемо перетворити всі середні школи на незалежні спеціалізовані. Таким школам притаманні сильний дух, висока якість керівництва, хороша дисципліна (зокрема, наявність шкільної форми), орієнтація на розвиток учнівських здібностей, висока якість методичного забезпечення, що стала для них нормою. ... Ми хочемо, щоб кожна вже існуюча спеціалізована середня школа отримала подвійну спеціалізацію. З часом всі спеціалізовані навчальні заклади повинні стати розширеними школами з широкою повноцінною програмою позакласних заходів» [9, 35–36].